

razumljivo, da je večina pri Vodniku zapisanih ruskih besed dejansko cerkvenoslovenskega izvora ali narejena po cksl. vzorcu, npr. *bogočlovek*, *bratstvo*, *hram*, *glagol*, *izobilje*, *predmet*, *rokovodstvo*, *soglasje* itd.

Tu se seveda ne moremo spuščati v podroben pretres vseh gesel, lahko pa ugotovimo, da je A. L. natančno in zanesljivo spremljala posamezne besede skozi slovarje in da ji pri tem ni manjkalo iznajdljivosti in smisla za dobro orientacijo po zelo heterogeni literaturi o teh vprašanih. Zdi se, da je tu in tam kakšna drobnost avtorico le zapeljala na napačno sled. Če si pogledamo npr. besedo *čížek*, ki jo navaja med ruskimi izposojenkami pri Murku, ni nujno, da imamo zapis *zhishik* takoj za rusizem; bolj verjetno je namreč, da je zapis z *i* prav tako pomenil polglasnik v priponi, kot je to pomenil zapis z *e* pri Pohlinu in Vodniku. Možno je, da je Murka na zapis z *i* napeljal ruski *čížik* v Heymovem slovarju, vendar so slovenski bralci slovarja vedeli, da znak *i* pomeni tudi polglasnik, kot npr. v *sem* — *sim*, in nikomur ni prišlo na misel, da je bil stari slovenski *čížek* izpodrinjen (prim. tudi priimek *Čížek*). Pisne dvojice *i-e* kažejo tudi številni slovenski priimki, npr. *Gaberščik* — *Gaberšček*, *Levstik* — *Levstek*, *Bobik* — *Bobek*.

Na koncu ne moremo mimo neke značilnosti, s katero se ni mogoče sprijazniti: avtorica namreč piše priimke nekaterih naših piscev na »nemški« način, npr. *Truber*, *Chrön*, *Miklosich*; tega se drži celo takrat, ko citira slovenskega avtorja, npr. *Fran Petrè*, *Truber* in *mestni govor*, (21). Pri tem seveda ni važno, kdo ima prav glede na izvirnost zapisov, pomembna je utrjena slovenska praksa pisanja, mimo katere ne morejo tudi drugi. Včasih moti v knjigi nekakšna pogovorna neposrednost; tako imenuje npr. Slovensko akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani kar »die Laibacher Akademie«. Ker je bila knjiga tiskana v Ljubljani, ne moremo avtorici zameriti precej številnih tiskarskih napak.

Ob knjigi Anneliese Lägroid, ki je nastajala ob pomoči znanih profesorjev Linde Sadnik-Aitzetmüller, Rudolfa Aitzetmüllerja in Lászla Hadrovicza (Budimpešta) si težko pridemo na čisto, kaj v njej pravzaprav odtehta: resno znanstveno prizadevanje ali pristranske izjave in mnenja — lastnosti, ki ležita daleč vsaksebi in ju ni mogoče združiti v enotno sodbo; zato ostane delo slej ko prej hibrid med iskanjem resnice in nalepljanjem etiket, ki so lahko samo sad čudnih nezgodovinskih gledanj in predsodkov.

Franc Jakopin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

POGLED NA SLOVENSKO KNJIŽEVNOST OD TRUBARJA DO MODERNE

Za konec obsežne zbirke »Naša beseda«, ki je v izboru predstavila slovensko literaturo, so izšle tri knjige, in sicer *Frančka Bohanca Biografsko berilo*, *Filipa Kalana Med Trubarjem in moderno* in *Franca Zdravca Slovenska besedna umetnost v prvi polovici dvajsetega stoletja* (vse tri z letnico 1974). Po vsej verjetnosti je imela založnica Mladinska knjiga namen zaokrožiti podobo naše besede s pregledom najpomembnejših dejstev in spoznanj o njenem razvoju in tako bralcu omogočiti večje poznavanje in razgled po domačem slovstvu. O zbirki »Naša beseda« je treba reči, da bi vsekakor zaslužila podrobnejši pretres, saj njen izid nedvomno pomeni pomembno kulturno dejanje. Naj mi bo dovoljeno, da izrazim samo tale pomislek: izbor bi bil gotovo v večjo korist in bi mu

lahko pripisovali večjo vrednost, če bi bil opremljen z najnujnejšimi opombami ali vsaj z razlago imen in manj znanega jezikovnega gradiva. Ker tega ni, so posamezne knjige — zlasti velja to za izbor del iz starejših obdobji — za širši krog bralcev dosti manj (ali mestoma sploh ne-) uporabne. Tako je priložnost prav gotovo za dalj časa zamujena.

V pričujočem sestavku se bom omejil na preišljevanje o knjigi *Filipa Kalana Med Trubarjem in moderno**. Prebiranje tega dela kaj hitro navrže vprašanje, komu je namenjeno. Najbolj logično se zdi, da za-

* V tej knjigi so objavljeni kar precej popravljeni in dopolnjeni *Zapiski o slovenski književnosti*, ki jih je Filip Kalan objavljval v Naših razgledih (v 20.—24. št. 1953 in v 1., 2., 4., 6., 7. in 9. št. 1954).

devo presojamo z vidika zbirke. Glede na to pridemo do sklepa, da je vse skupaj namenjeno nekoliko razširjenemu krogu (naklada 33.000) slovenskih bralcev, saj gre za pravo družinsko zbirko. To pa pomeni, da je bil avtor pregleda slovenske književnosti od Trubarja do moderne pred zelo zahtevno nalogo: kako namreč predstaviti slovensko književnost in njene vrednote tako, da bo berljivo za večji krog bralcev, pri čemer seveda ne gre samo za literarno bolj razgledane, marveč tudi za take, ki so jim dejstva o razvoju slovenske književnosti manj znana. Spričo tako uokvirjenih možnosti se postavlja vprašanje, ali je sploh mogoče pričakovati vsaj do neke mere izviren in sodobnim dognanjem kolikor toliko ustrezen, hkrati pa poljuden pregled slovenske književnosti. Videti je, da je kaj takega možno. Ob tem pa naj samo opozorimo, da je na Slovenskem v zadnjih dvajsetih letih izšlo nekaj pregledov slovenske književnosti (Matičina izdaja, Pogačnik-Zadavec, Slodnjak, Kos), ki izpričujejo visoko znanstveno oz. strokovno raven, zato je samo po sebi razumljivo, da je treba sleherni poskus ocenjevati tudi skozi prizmo doseženega. Zdi se, da je v podobnem primeru, kot je naš, mogoče doseči višjo kvaliteto stopnjo pod pogojem, če je tak pogled na slovensko literarno ustvarjalnost rezultat poprejšnjih čimbolj izvirnih analitično-sintetičnih prikazov naše književnosti, tako da se na koncu zastavlja pravzaprav le še vprašanje metodično-stilne obdelave obravnave snovi.

Filip Kalan je svoje delo *Med Trubarjem in moderno* razdelil na šest poglavij in jih naslovil takole: *Prvi oblikovalci narodne zavesti, Beseda o Prešernu, Poizkus literarnega programa, Ljudski pripovedniki, Trije ljudski pevci in Rojstvo slovenske moderne*. Kot je razvidno, se je avtor izognil vsakršne trdnejše literarnozgodovinske periodizacije in sprejel za poimenovanje posameznih razdelkov — ali morda obdobj razvoja slovenske literature — v glavnem ne preveč obvezujoče naslove, ki bolj sodijo k priložnostnim zapisom. (To še prav posebej velja za naslova: *Ljudski pripovedniki* in *Trije ljudski pevci*.) Morda je avtor hotel že s takim poimenovanjem zbuditi videz, da bo skušal spis čimbolj približati bralcu in se izogniti »učenu« literarnozgodovinskemu izrazju. Če je avtor po tej plati morda uspel, pa ne bi mogli reči, da je karkoli prispeval k boljšemu razumevanju, poimenovanju ali raz-

delitvi razvojnih etap slovenske književnosti. Na splošno velja zapisati, da je naš avtor več stilist, res mojster bleščече besednega oblikovanja, to pa je v mnogočem pomagalo, da je obravnavani tekst prijetno branje za uho. Prednosti takega načina pisanja so seveda precejšnje, obenem pa se v njem skriva nevarnost retorike in leporečja.

Iz knjige *Med Trubarjem in moderno* je razvidno, da avtorju ni šlo le za bolj ali manj spretno razvrstitev že znanih mnenj o slovenski literaturi, marveč zlasti za izrekanje vrednostnih sodb o posameznih literarnih delih in pojavih. Pri tem se je nekajkrat oprl na sodbe naših vidnih literarnih zgodovinarjev, in sicer zlasti takrat, ko se mu je zdelo, da je posamezno sodbo nujno potrebno podpreti tudi z avtoritativnim mnenjem. Avtor si je zastavil nalogo, da bo pokazal nekatere ključne točke v razvoju slovenske književnosti skozi optiko literarno-estetskega vrednotenja. Estetsko-kritično in selektivno obravnavanje naše književnosti je prav gotovo potrebno in ga je treba podpirati, vendar pa ob tem nikoli ne bi smeli pozabiti tudi na zgodovinsko razvojno gledanje na našo preteklost. Tega se je naš avtor ob pisanju v glavnem zavedal, zato mu ne moremo očitati, da ne bi imel posluha tudi za zgodovinsko vrednotenje in za ocenjevanje z vidika splošnega kulturnega razvoja. Sicer pa je treba ugotoviti, da je slovenska literarna zgodovina literarnim osebnostim in njihovem delu povečini zelo natančno opredelila področja in stopnje pomembnosti. Mnoga pretiravanja in iskanja »veličine« v neznatnem in poprečnem so domala povsem opuščena in pozabljena. Sodobna preučevanja naše literature pa odkrivajo nove poglede na razvoj slovenskega verza, proze, dramatike, literarnokritične misli itd. in to je vsekakor vredno upoštevati.

Filip Kalan je na splošno znal najti kar pravo mero pri določanju pomena in zasluga tudi tistega, kar v manjši meri zadovoljuje višja estetska merila in ki glede na estetsko vrednotenje ostaja »arhivsko gradivo ob zelo skromnem izboru trajnih vrednot«, kot se je izrazil. Domala v celoti lahko pritegnemo njegovi estetski oceni naših literarnih dosežkov od Trubarja do moderne, medtem ko se v avtorjevem mnenjem o posameznih ustvarjalcih, zlasti iz obdobja med Prešernom in moderno, ne bi mogli vedno strinjati. Poleg tega tudi ne bi mogli povsem sprejeti tele nje-

gove trditve: »... velja dodati še tisto temeljno ugotovitev, ki smo si jo za slovstvene napore pred nastopom Franceta Prešerna že zdavnaj priznali, pa je za prozo in za poezijo devetnajstega stoletja nikakor ne moremo dovolj glasno in jasno izreči, čeprav je neizpodbitna — to, da dokazujejo vsi ti slovstveni poizkusi navzlic sorazmerni izviritosti in obilnosti izrazito zamudo, drugo veliko kulturno zamudo v slovenski književnosti« (str. 164). Edinstvena vzpona v naši literaturi sta nedvomno Prešeren in moderna s Cankarjem in Župančičem. Lahko smo srečni, da to imamo in da smo se s tem uvrstili v sam vrh evropske literarne ustvarjalnosti. Tako pač je! Nikakor pa se nam ne zdi smiselno razpravljati o naši literaturi na ta način, da pravzaprav neprestano očitamo, zakaj naš narod ni rojeval več podobnih duhovnih velikanov, kot sta Prešeren in Cankar. In ker ni tako, smo sila nagnjeni k temu, da se kaj radi razmetavamo z zamudništvom in s trditvami o capljanju za Evropo. Gotovo nismo za nekritično opravičevanje naše ustvarjalne nemoči v posameznih obdobjih, prav tako pa tudi ne za pretirano merjenje po kopitu drugih.

V prvem poglavju — *Prvi oblikovalci narodne zavesti* — je Filip Kalan po bežnem pogledu na srednji vek nanizal najpomembnejše zasluge slovenskih protestantskih reformatorjev za slovensko besedo, največji poudarek pa je dal njihovim zaslugam za prosvetno dejavnost med slovenskim ljudstvom. (V zvezi s prvima slovenskima knjigama je literarna zgodovina letnico 1551 že nadomestila s pravilnejšo 1550.) Janez Svetokriški je predstavljen zlasti kot duhovit pridigar, domiselni ljudski vzgojitelj in »pravi ljudski filozof«, čeprav bi bilo verjetno ob tem piscu pomembnejše opozoriti na porajanje pripovednih struktur pri nas. (Samo mimogrede: tiskarski škrt se je poigraval z naslovom pridig, tako da je namesto *Sacrum promptuarium* v naši knjigi *Sanctum* p.) Pri obravnavanju Romualdovega škofjeloškega pasijona, Drabosnjakovih iger in Linhartovih komedij je moč opaziti, da je avtor dobrodušna doma na dramatsko-gledališkem področju, saj so dani poudarki na res bistvenem in razvojno pomembnem. (Le pri Drabosnjaku nas literarna zgodovina uči, da je ohranjenih le troje iger-tekstov in ne šest, za preostale tri pa vemo samo naslove.) Glede Vodnika ima seveda prav, ko meni, da se bo »slej ko prej preselil iz literarnih soban slovenskega Olimpa na prostrani trg pred vhodnimi stopni-

cam, kjer zborujejo že od nekdanj marljivi vzgojitelji ljudskih množic, zakaj živahna ljudsko prosvetna dejavnost tega narodnega buditelja zajema tako široko področje, da mu zagotavlja med temi vzgojitelji velik ugled« (str. 28—29). Na žalost pa sklepna beseda o »pravem slovstveniku majhnega naroda« zazveni v vsej svoji peyorativnosti.

V razdelku *Beseda o Prešernu* je avtor predstavil svoja spoznanja o Francetu Prešernu. Najprej pa je izrekel zelo neugodno mnenje o prešernoslovju: »Ta naša prešerniana so tedaj zvečine vse kaj drugega kakor spodbudna, zakaj takšna, kakršna so, spočeta mimo redkih izjem v dvočlitem sožitju vihrave zaljubljenosti s treznim učenjaštvom, zares bolj zastirajo kakor odpirajo pravi razgled v Prešernov pesniški svet. To pokrajino slovenskega duha pokriva ponekod še siva navlaka ilološke nedomiselnosti, drugod je spet vsa prerasla z bujnim plevelom življenjepisnih in družbenoslovnih podatkov« (str. 37—38). Itd. Ali ne bi našega prešernoslovja raje ocenjevali (čeprav ne gre zanikati, da je vmes marsikatera poenostavitev in marsikaj nepotrebneža) kot v glavnem iskreno (skoraj množično) prizadevanje, da bi čimveč vedeli o pesniku in zlasti o njegovi poeziji in da bi bili z našimi doživetji in spoznanji seznanjeni tudi drugi? Kaj nima tudi *Beseda o Prešernu* tega namena? In ali sta res že vsa Prešernova poezija in ustvarjalnost razloženi, če smo znali izluščiti troje vodilnih tem njegove poezije? »In vendar so prvine pesniškega sveta, ki ga je ustvaril ta pevec po volji usode, skrajno preproste, kakršne so prvine slehernega zrelega in zares pomembnega, visoko individualiziranega duhovnega sveta, saj vsa Prešernova poezija ne obravnava več kakor nekaj skrbno izbranih tem, ki se v domiselni instrumentaciji prepletajo med seboj ... In ni jih več kakor troje vodilnih tem: *Ljubezen-narod-svoboda*« (str. 38). Morda pa tako preprosto le ni, zato ne bo prav nič narobe, če bomo na Slovenskem o Prešernovi poeziji še dosti premišljevali in pisali. Sicer pa je tudi že od prve objave tega avtorjevega sestavka minilo kar lepo število let, a je bilo kljub njegovemu prispevku k prešerniani do danes še veliko napisanega in bo prav gotovo še.

Levstikov prispevek k slovenski književnosti in kulturi je v poglavju *Poizkus literarnega programa* dokaj pravično in prav prikazan in tudi Stritarjev delež, nje-

gova široka razgledanost in obenem nesamoniklost so zarisani v primernih razsežnostih. Medtem pa ko je Franu Levcu namenjena skoraj prevelika pozornost, je Fran Celestin domala povsem zapostavljen. Med tako imenovanimi »ljudskimi pripovedniki« (tak je tudi naslov!), kamor je Filip Kalan uvrstil Trdino, Erjavca, Mencingerja, Jurčiča, Kersnika in Tavčarja, je dokaj neprizanesljivo sodbo izrekel o Mencingerju in Jurčiču. Za Mencingerja je ob koncu pikro zapisal: »In tako je eden najboljših spisov med izbranimi spisi tega razboritega čitalniškega filozofa njegov lastni nagrobni napis, ki ga je sestavil dve leti pred smrtjo...« (Str. 102.) Jurčiču pa je naš avtor prisodil kar dosti fabulistične spretnosti, medtem ko ga zaradi drugih pisateljskih lastnosti ni uvrstil kaj prida visoko med druge slovenske pripovednike. S precejšnjo mero zadržanosti je prikazano tudi Kersnikovo in Tavčarjevo delo, z izjemo Visoške kronike, ki jo je avtor označil za »mojstrovino čiste epike«.

V poglavju *Trije ljudski pevci* je Filip Kalan izluščil estetsko vrednejše stvaritve treh pesnikov iz dobe realizma — Jenka, Gregorčiča in Aškerca — in jim prisodil ustrezno mesto, obenem pa slovstveno delo obravnavanih osebnosti uokviril z oznako »narodnobuditeljsko«, to pa naj bi bila na vrednostni lestvici zelo nizka stopnja. »Delo ljudskih pripovednikov in njihovih pesniških vrstnikov, tako zajetno po izobraževalnem pomenu in tako skromno po umetniški vrednosti, pa dokazuje precej drugačen estetski učinek tega, kar se da opisati s poizkusom literarnega programa trojice Levstik-Stritar-Levec: povsem očitno je dejstvo, da je Levstikov slovstveni program, ki se s Stritarjevimi in Levčevimi svetovljanskimi olajšavami

vred omejuje malone samo na družbeno-koristne težnje, potisnil slovensko književnost vsaj po estetski plati spet tja, kjer je bila pred nastopom Franceta Prešerna — v narodnobuditeljsko dejavnost« (str. 130). Res je, da ne moremo z estetskimi merili preveč visoko vrednotiti njihovega dela (z nekaterimi izjemami), toda kljub temu ne bi mogli sprejeti teze o »somraku skromne regionalnosti«, ki da je zajela tudi slovensko književnost. Ali lahko trdimo, da v teh literarnih delavcih (»ljudski pripovedniki in njihovi pesniški vrstniki«) ni bilo niti malo upora zoper pritlikavost duha in majhnost družbenopolitičnih in kulturnih razmer na Slovenskem? Govoriti o »slovstveni zaostalosti« je prav gotovo problematično, čeprav je seveda res, da se Slovenci za drugo polovico 19. stoletja ne moremo pohvaliti z visoko umetniško ravnijo svoje literarne produkcije.

Proti vsemu konservativnemu v slovenskem kulturnem in političnem življenju, poprečnemu in izrazno zaostalemu se je uprla najmlajša generacija s Cankarjem in Župančičem in s svojim delom, polnim svežine, odpirala nove horizonte in utirala pota modernemu umetniškemu izražanju v literaturi. V zadnjem delu svoje knjige — *Rojstvo slovenske moderne* — je Kalan orisal začetek moderne in v nasprotju s prejšnjimi poglavji (estetsko vrednotenje) dal poudarek zlasti zunanjemu nastopu nove generacije in okoliščinam, ki so vplivale na porajanje moderne.

Za konec naj zapišemo da je Kalanovo delo zanimivo in duhovito napisano, vendar mu nekatere le preveč samovoljne razlage zmanjšujejo vrednost in po vsej verjetnosti tudi bralčevo simpatijo.

Gregor Kocijan
Pedagoška akademija v Ljubljani

PROBLEMI LITERARNOZGODOVINSKE SLAVISTIKE NA MADŽARSKEM

Literarnozgodovinska slavistika na Madžarskem je stara toliko kot literarna zgodovina v današnjem smislu besede, ki se je bila izoblikovala v dobi romantike. »Oče« madžarske literarne zgodovine Toldy Ferenc je pisal svoja »estetska pisma« o madžarski romantični epiki in nasploh o vprašanih romantične literarne teorije v istem času kot svoja poročila o ruskih,

čeških, srbskih in poljskih literarnih pojavih. Res je, navadno je uporabil posredni jezik (zvečine nemški), a že med prvimi je spoznal (leta 1828) Puškinov talent, leta 1830 se je navduševal za Kraljedvorski rokopis (iz tega je celo prevedel nekaj vrstic), kakor je tudi za leipziško izdajo zbirke narodnih pesmi Vuka Karadžiča, iz katere je v začetku 30-ih let prejšnjega sto-